

## ПРИРОДА И ФИЛОЗОФСКО ОПРАВДАЊЕ ПРАВА СВОЈИНЕ

Својина је основна категорија права, економије и политике. Због ограничене количине добара одређени облик својине је нужан у сваком друштву, и био је мање или више гарантован сваким правним поретком. Са постанком првих држава и правних поредака настаје и право својине, које се временом мијења и развија по облику и по садржају. Неки писци зато сматрају да је својина априорна правна категорија, да претходи, дакле, сваком правном мишљењу, док појединачни облици својине важе само у искуству.

Предмет својине могу бити различите покретне и непокретне ствари, природни ресурси, средства за производњу или робе. У старом вијеку предмет својине био је и човјек. Главни облици својине су приватна и колективна својина.

Историјски гледано, приватна својина се развија са развојем робно-новчане привреде, већ у античкој Грчкој, а класично теоријскоправно уобличење добија у римском праву. Право својине, тзв. *proprietas*, одређује се као најшира правна власт на ствари, *plena in re potestas*, и обухвата слободно право коришћења и располагања ствари, *ius utendi, fruendi et abutendi*. Ова је теорија преузета у прве велике грађанске законике, и до данас остала неизмјењени основ приватне својине у земљама са романистичком правном традицијом. У систему приватне својине појединац слободно одлучује о коришћењу и располагању ствари, уз право искључења трећег, *ius excludendi tertii*, рачунајући ту и државу, уз тачно одређене изузетке.

Постоје и различити облици колективне својине који су се историјски смјењивали или ишли упоредо са приватном својином: од колективне својине племена на земљи која и данас постоји код урођеничких народа, па до великих социјалистичких система двадесетог вијека са државном и друштвеном својином. У систему колективне својине друштво као цјелина одлучује о начину коришћења ствари, ресурса и добара у колективном власништву.

Из претходних основних напомена о праву својине можемо закључити и о главним могућим правцима филозофскоправног интересовања за својину. Прије означавања ових праваца филозофског интересовања, потребно је напоменути да не постоји општа сагласност ни око основног питања: да ли својина треба да буде предмет филозофске спекулације? Да ли је својина појам чија би природа и степен апстрактности могли оправдати филозофско истраживање? Или о њој треба рјешавати само практично, и на темељу најопштијих принципа, као што је нпр. принцип правде?

Готово сви знатни западни филозофи расправљали су о својини, и оставили мање или више обимна и систематизована мишљења: од Платона и Аристотела, преко Томе Аквинског, до Хобса, Хјума, Лока, Русоа, Канта, Хегела, Маркса и Џ. С. Мила. У скорије вријеме је филозофскоправно интересовање за својину једнако у порасту, и жива је дебата између различитих утилитаристичких, либертаријанских, егалитарних и других савремених теорија. Испитивањем ових теорија фокусирају се главне филозофскоправне теме у истраживању својине као што су: шта је својина, како је настала, и на којим

принципима почива; из какве друштвене организације је изникла; који су јој циљеви; гдје је граница између приватног и јавног интереса у коришћењу својине; проблеми несразмјере богатства и оскудице; питања редистрибуције и принципи потребе и заслуге; које су предности и мане појединачних облика својине; питање друштвеног оправдања својине: однос приватне својине и јавног добра; приватна својина, прогрес и слобода; итд.

Аутор сматра да је право својине достојан предмет правне и политичке филозофије, не само због великог практичног значаја, друштвених и моралних посљедица које производи, него и због њене природе; и да филозофскоправно занимање за својину води њеном бољем, основном разумијевању, које није нужно стерилно интелектуално задовољство, него може имати и практичну корист, код разумијевања тежих појединачних случајева и политички контроверзних концепата.

Циљ овог рада је:

1. да покуша одговорити на нека од главних питања о својини са становишта правне и политичке филозофије, истражујући старије и савремене теорије својине;
2. да понуди филозофска оправдања приватне својине;
3. да покуша да примјени неке од изнесених правнотеоријских и филозофскоправних закључака на одређене спорне практичне концепте као што су питање редистрибуције или право интелектуалне својине.